

A gazdaság munkahelyteremtő képessége

LAKY TERÉZ

A munkaerőhelyzet ma két, egymásnak ellentmondó állapottal jellemezhető. Az *egyik* a nyílt munkanélküliség megjelenése és tömegessé válásának ijesztő perspektívája: a dolgozók sokaságának tevékenysége válhat feleslegessé. A *másik* a korszerűtlen kisárutermelő szolgáltató szféra, ahol százezrek tevékenysége hiányzik ma ahhoz, hogy túljussunk az áruk és a szolgáltatások mindennapjainkat megkeserítő, állandó és növekvő hiányain. A két, egymásnak ellentmondó állapot ma egymástól szinte teljesen függetlenül létezik. Mindkettő látszólag öntörvényűen alakul: a munkanélküliség hónapról-hónapra nő; a kisárutermelők, szolgáltatást nyújtók amúgy is szerény létszáma pedig alig változik, a tevékenységeket zömmel részmunkaidőben végzik. Építhetők-e hidak az „ott felesleg — itt hiány” ma elkülönülő szférái között? A válasz messzevezető kérdések sorát veti fel a gazdaság mai szervezetrendszerének adottságaitól megváltozása lehetőségéig; a piacépítés és az állami irányítás viszonyától a munkahelyteremtés lehetséges mechanizmusainak kiépítéséig; a gazdaság munkaerőfelszívó képessége növelésének feltételétől — tulajdonképpen a reformtörekvések egész vonulatáig. E cikk néhány összefüggés elemzésére vállalkozik.

Állapotok: 1.) Munkaerő-felesleg, munkanélküliség

A társadalom tagjainak biztonságtudata megrendült. A múlt évtizedben mindenkinek jutott állás, aki tudott és akart dolgozni, sőt a gazdaság több területén tartósan hiányzott az ott igényelt létszámú munkaerő. Egy-két éve azonban hirtelen nyilvánvalóvá vált, hogy úgyszólván mindenki fenyegetett, egyik napról a másikra elbocsáthatják, munkahelyét felszámolhatják.

Reformprogramok és politikusok nyilatkozatai szükségszerű tényként kezdték kezelni a munkanélküliséget, mint a gazdaság korszerűsítésének elkerülhetetlen velejáróját. Az államapparátus — előrelátóan és kötelességszerűen — felkészült a munkanélküliség kezelésére. Korszerűsítették a munkaközvetítést, bevezették az átképzési és az elhelyezkedési támogatást, létrehozták — az egyebek között — munkahelyteremtésre is igénybe vehető Foglalkoztatási Alapot, a helyi tanácsok központi alapból közhasznú munkát szerveznek a tartósan el nem helyezhetők egzisztenciális biztonsága és szociális jogosultságaik (társadalombiztosítás, nyugdíj) fenntartása érdekében; s az idén — kísérleti jelleggel, három megyében — újrakezdési támogatást is kérhetnek azok, akik önálló egzisztencia megteremtésére vállalkoznak. A kormány a nehéz gazdasági helyzet közepette is milliárdokat szánt már a segítő-támogató programokra. Hosszas bizonytalankodás után napirendre került a munkanélküli segély bevezetésének terve is, ami a tartósan munka nélkül maradók számára a szerény megélhetést intézményesen biztosítaná. Ez várhatóan további milliárdokat igényel, hiszen a szocialista állam vezérlő elve csak az lehet, hogy a gazdasági szerkezetváltozás költségeit társadalmi költségként kezelje, azaz a munkát nem találók megélhetését a társadalom terhbíró képességétől függően, a lehető legteljesebben biztosítsa.¹

¹ A fenti mondatokat szinte szó szerint idéztem a Munkaügyi Kutató Intézetben készült tanulmányból, amelynek több megállapítását használom fel a továbbiakban is. (1)

A társadalomtudományi vitákban felerősödtek a nézetkülönbségek a radikális reformokat sürgető — s vele a munkanélküliséggel számoló — közgazdászok, s a társadalmi egyenlőtlenségek növekedésétől óvó szociológusok között. Az elsősorban a morális értékek körül összezsapó nézeteken túl, konkrét programként a *szociálpolitika* új feladatainak igénye fogalmazódott meg (lásd erről elsősorban *Ferge Zsuzsa* több munkáját, például [6, 7]) és minden politikusi nyilatkozat elmaradhatatlan kifejezésévé vált a „szociális védőháló”. A szakszervezetek kidolgozták a saját cselekvési programjaikat azzal az alapállással, hogy bár a szakszervezetek sehol a világon nem támogathatják a munkanélküliséget, itt és most azonban a magyar szakszervezeteknek tudomásul kell venniük, hogy a szerkezetátalakításhoz hozzá tartozik a munkanélküliség megjelenése is. (*Buza Márton* [4])

Időközben megkezdődtek az elbocsátások. A munkát keresők száma azóta is hónapról-hónapra nő. Az újságok mint a hadijelentések veszteségeit közlik a számokat, alkalmanként drámai címekkel.

Nem az egyéni és a társadalmi problémát kívánom kisebbíteni, amikor a következő sorokban a tényeket összegzem. A kényszerűen munkanélkülivé, feleslegessé válást, a segítségre szorultságot a ma emberéhez méltatlan, mert megalázó, kiszolgáltatott állapotnak tekintem. A legkisebb arányú, kényszerű munkanélküliséget is csak rossz lelkiismerettel és minden segítő akció mozgósításával viselheti el a társadalom.

A jelenlegi helyzet két legfontosabb jellemzője azonban az, hogy: 1.) bár vannak munkanélküliek, szerencsére a betöltetlen álláshelyek száma még jelentősen több, mint a munkát keresőké, s így nem indokolt a gazdaság állapotát a munkanélküliséggel jellemezni, akkor sem, ha eltér egymástól egyes társadalmi csoportok tagjainak adott kínálata és az adott munkaerő-kereslet; 2.) a munkát keresők számának növekedése nem az igényelt szerkezetváltás, hanem a gazdasági recesszió következménye, azaz nem biztat a későbbi fellendüléssel — ez meg a romlás tünete.

Mindkét jellemzőt érdemes kissé alaposabban is elemezni. Az adatok az év közepén 40-45 ezer betöltetlen álláshelyet és mintegy 16 ezer munkanélkülit jeleztek. *Tímár János* (24) elemzéséből idézem:

„Intenzív, alig mérséklődő a munkaerőhiány Budapesten és néhány vidéki ipari centrumban, míg egyes, túlnyomórészt mezőgazdasági körzetben nő a munkanélküliség. Ugyanakkor még ez utóbbi területeken is hiány van szakmunkásokban és jól képzett és jó képességű munkaerőben.”

A vállalatok — az előrejelzések szerint — az idén nem készültek létszámcsökkentésre. A Munkaügyi Információs Központ áprilisban kiadott jelentése szerint a megkérdezett, valamennyi népgazdasági ágba tartozó, vállalati rend szerint működő, több mint 14 ezer telephelyet magában foglaló gazdálkodó szervezet (vállalatok, leányvállalatok, szövetkezetek, kisvállalatok, kisszövetkezetek) szándéka szerint az idén 19 ezres létszámcsökkentést terveztek, ami az előző évi állomány fél százalékára. Ámde: „Nagyságrendben a tervezett csökkenés túlnyomórészt a nyugdíj mellett foglalkoztatottakat érinti, számuk az év végéig 16 ezer fővel, hét százalékkal csökken. A szellemi munkakörben dolgozók létszáma várhatóan 1800 fővel (0,2 százalékkal) mérséklődik, és kisebb csökkenés várható a bedolgozói és részmunkaidős foglalkoztatás területén is. A fizikai dolgozók létszáma a vállalati tervek szerint összeségében nem változik”. (26)

Mindez teljes összhangban van magunk és mások tapasztalataival. Mi 70 — zömmel ipari — vállalatot kérdeztünk meg a vgmk-ek idejéről foglalkoztatásáról, azokat, ahol a legtöbb vgmk működött. S bár a vállalatok egy része a vgmk takarékosabb igénybevételére készült, néhány, rendelésihiánnyal küzdő vállalatnál a vgmk sem kapott munkát, az összkép mégis az, hogy a vállalatok zöménél több szakmában változatlanul hiányzik a munkaerő. Ezért — noha mindenütt megpróbáltak alkudni — a legtöbb vállalat részben vagy egészben megfizeti az adók miatt megdrágult, bruttósított óradíjakkal kalkulált vgmk-munkát. (27)

Az ipar és az építőipar változatlanul foglalkoztat külföldi vendégmunkásokat. Az utóbbi hónapokban Erdélyből érkezettek százai találtak nálunk munkahelyet. Vannak vállalatok, amelyek — munkaerőpótlásként — a honvédség segítségét remélik, elítélteket kérnek, a fiatalok szervezett túlmunka-akcióit igénylik.

E közben vannak munkanélküliek. A Munkaügyi Kutatóintézet már idézett tanulmánya (1) a jelenlegi munkanélküliség három fő forrását különbözteti meg:

1.) A korábban is elhelyezhetetlenek. A teljes foglalkoztatottság, a gazdaság expanzív fejlődése, az állandó munkaerőhiány közepette is mindig volt több százezer, s ma is van legalább 250 ezer olyan munkavállalási korú férfi és nő, akiket nem lehetett és nem lehet tartósan bevonni a társadalmilag szervezett termelésbe — képzetlenségük, koruk, családi körülményeik, testi fogyatékoságuk, a helyi munkaalkalom hiánya és hasonló okok miatt. E korábban rejtett munkanélküli rétegből most többen jelentkeztek a munkaközvetítő irodákban; s nyilvántartásba kerültek.² (Úgy tűnik, távolról sem mindenki. Hiszen a nyilvántartásba vétel, a munkanélküliként regisztráltság jelenleg nem párosul a munkanélküli segély folyósításával, viszont még mindig létezik a közveszélyes munkakerülést büntető jogszabály, aminek alkalmazásától a közelmúltig szaporodó tapasztalatok miatt félnek a nyilvántartott állástalanok.) E réteget most gyarapítják a szakképzetlen, vagy a helyi adottságok közepette nem hasznosítható képzettségű, munkát kereső fiatalok.

2.) A bérszabályozás miatt elbocsátottak. Mint köztudott, az állami vállalatok a létszámcsökkenés révén megtakarított összegeket a vállalatnál maradók bérnövelésére fordíthatják. A köznyelvben kannibalizmusnak elnevezett létszámcsökkentés nem vált ugyan széleskörűvé, mert az ipari vállalatok (a gazdálkodás egyelőre változatlan körülményei közepette) nem tekintik feleslegesnek létszámukat. Megváltak azonban a számukra legkevésbé értékes munkaerő egy részétől: a tanulatlan, nehezen beilleszkedő, nehezen fegyelmezhető (börtönviselt, cigány, többnyire segédmunkás) dolgozóktól.

3.) A központi felszámolási-szanálási eljárások részeként előírt, a nem gazdaságos részlegek, tevékenységek felszámolásával járó, vagy a csődeljárást követő létszámcsökkentések. Mindeddig így, állami (és nem vállalati!) döntés következményeként szűnt meg a legtöbb munkahely, esetenként egy-egy területre (a borsodi iparvidék) koncentrálódva; bár az érintett megyékbe összpontosuló kormányzati segítséggel a munkanélküliek jelentős részét sikerült viszonylag gyorsan ismét elhelyezni.

Minden jel arra mutat tehát, hogy a jelenlegi munkanélküliség még a recesszió, s nem a gazdasági korszerűsítés, a szervezeti és szerkezeti átalakítás következménye. A most bizonytalan értékű lépésekre szétcsúszó, s ezért mindeddig hatástalan reformfolyamat felgyorsulása, radikálissá válása felerősítheti a munkahelyek megszűnését és vele a munkanélküliséget is. Az utóbbit azonban csak akkor teszi súlyos társadalmi problémává, ha a kiutat továbbra is az eddigi gazdaságirányítási logikával, szokott eszközeivel és módszereivel keressük.

Állapotok: 2.) Kisárutermelés, szolgáltatás — töredék munkaidőben

Évtizedek óta küzdünk, a változás fel-fellobbanó, majd kihunyó reményeitől kísérvé, az árak és a szolgáltatások tartós és növekvő hiányával. Évtizedek óta bizakodunk, hogy a háztáji gazdaságok, a kiürült és kiháló szakmákat újjáélesztő kisiparosok, s 1982 óta a sokféle új kínálattal jelentkező társas kisvállalkozások majd csak nyújtják mindazt, amit az üzletekben hiába keresünk, aminek megjavítására, rendbehozására eddig nem találtunk vállalkozót; előállnak új, a termelésben-fogyasztásban korszerű termékekkel.

A gazdaság nagy szervezeteinek állandó munkaerőhiánya közepette azonban minderre csak a szabadidőből elvett töredék-munkaidő jutott, az ennek megfelelő részleges eredményekkel.

A munkaidő-ráfordítás számai így is elképesztőek. A Központi Statisztikai Hivatal felvétele szerint (10) az országban 1,5 millió, valamennyi társadalmi réteghez tartozó háztartás rendelkezik háztáji és kiegészítő gazdasággal. E háztartások 4,5 millió tagja — gyerekek, felnőttek, öregek — az évtized elején 2,7 milliárd munkaórát fordított állattenyésztésre és növénytermelésre. Ez több, mint 1,2 millió dolgozó egész évi kötelező munkaideje. Más szóval: a mezőgazdasági kistermelés a családtagok szabadidejének igénybevételeivel elért eredményei tulajdonképpen több, mint 1,2 millió főfoglalkozású dolgozót igényeltek.

A hagyományos, árutermelést és szolgáltatást nyújtó kisiparban működők jelentős hányada „részmunkaidős”. Évek óta a főfoglalkozásúakkal csaknem azonos arányt képviselnek a tevékenységet nyugdíjasként folytató, s a mellékfoglalkozású kisiparosok.

²A munkanélküli segély bevezetése körüli habozást talán ez a körülmény — egy-két százezernyi sejtett munkanélküli jelentkezése — táplálja leginkább.

A főfoglalkozásúak létszáma az 1950-es évek óta soha sem érte el a százezret, s még az 1980-as években is évente csak egy-két ezerrel gyarapodott. A létszámbeli növekedést főként a mellékállásúak adták. Illusztrációként néhány adat:

1. sz. táblázat

Kisiparosok

Megnevezés	1981		1985		1987	
Kisiparosok létszáma	111 510		145 583		154 611	
Ebből:						
főfoglalkozású	68 915	62 százalék	77 281	53 százalék	83 350	54 százalék
munkaviszony melletti nyugdíjas	30 387		51 159		53 226	
nem főfoglalkozású együtt	12 208		17 143		18 035	
	42 595	38 százalék	68 302	47 százalék	71 261	46 százalék

Adatforrás: A Központi Statisztikai hivatal évkönyvei

Még egyértelműbb a fő- és mellékfoglalkozásúak arányeltolódása a társas magánvállalkozásokban. Az iparban, az építőiparban, anyagi és szellemi szolgáltatásokban ezerféle tevékenységet végző gmk-k tagjainak évek óta 25-30 százaléka, mindössze legfeljebb 17 ezren főfoglalkozásúak. Ismét csak illusztrációként néhány adat:

2. sz. táblázat

Társas magánvállalkozások

Megnevezés	1982		1985		1987	
Gmk tagok létszáma	9313		55 590		68 047	
Ebből: főfoglalkozású	2661	29 százalék	14 251	30 százalék	16 876	25 százalék

Adatforrás: Kovács (14)

A főfoglalkozású taggá, önállóvá válás szempontjából két területen biztatóbb a helyzet: a szövetkezeti szektorban és a magánkereskedelemben, ahol évek óta folyamatosan növekszik a főfoglalkozásúak száma. Az OKISZ adatai szerint (3) a kisszövetkezetek létszáma 1987 végére csaknem 90 ezerre nőtt. Egy év alatt 600 új kisszövetkezet jött létre (részben a legjobb gmk-ek formaváltásából és szövetkezeti szakcsoportok önállósulásából), a kisszövetkezetek előnyösebb szabályozásától ösztönözve.³

A másik reményt keltő szféra a magán kiskereskedelem, ahol relatíve gyorsan szaporodnak a kis, a családok több tagját is foglalkoztató boltok (1981-ben, 13 439 kiskereskedő volt, 1987-ben 35 ezer.) Folyamatos térhódítása összefügg a belkereskedelem nehézkes, nagy üzlethálózatának korszerűsítési törekvéseivel csakúgy, mint az ellátatlan települések sokaságával, de azzal is, hogy a kis boltokat nem lehet csak töredék-munkaidőben, a boltos szabadidejében üzemeltetni — ez teljes munkaidőt kíván. (Sőt, a családtagok részvételét is: a 35 ezer kereskedő mellett 1987-ben több mint 13 ezer segítő családtag is dolgozott.)

Többen is készítettek becslést arról, hogy hazánkban összességében mennyi munkaidőt fordítanak az emberek olyan gazdasági tevékenységekre, amelyeket *nem* a szocialista szektorbeli munkahelyek szabályozott munkaidejében végeznek. (A közvélemény — Gábor R. István és Galasi Péter (8) és Gábor R. I. (9) definíciójától némileg eltérően — ezt nevezi „második gazdaságnak”.)

Tímár János a szocialista szektorban felhasznált munkaidőalaphoz viszonyítja a társadalomban-gazdaságban felhasznált többletmunkát. Eszerint a második gazdaság időfelhasz-

³ A kisszövetkezeti forma népszerűsége főként az egyszerűsített számvitelben, továbbá a hagyományos szövetkezetekhez képest kedvezőbb adózásban és jövedelemszabályozásban keresendő (Sütő Dezső /22/)

83
69
+14
22
36

35
13
22

nálása 1986-ban már meghaladta a szocialista szektor teljes munkaidő-alapjának egyharmadát. Számításai szerint a mezőgazdaságon kívüli jövedelem-szerző munkákban 300-320 ezer aktív kereső és munkaképes inaktív vett részt, napi mintegy 4 órás munkaidővel. (Tímár [25])

Révész Gábor először 1985-ben próbálta felbecsülni, hogy a gazdaság különböző területein, a különböző szervezeti formákban dolgozók mennyi munkaidőt használnak fel a társadalmilag igényelt tevékenységekre. (17). Számításai szerint — ahogy ezt egy későbbi cikkében pontosítja — „a kistevékenységekben, potenciális és valóságos kisvállalkozásokban csaknem négymillió ember vesz részt. Munkateljesítményük hozzávetőleg megfelel másfél millió főállású dolgozó munkájának”. (Révész /18/).

Akár elfogadjuk, akár vitatjuk a becslés eredményét — hogy másfél milliónál több, vagy kevesebb ember munkáját végzik-e el — két tény vitathatatlan marad. Az egyik, hogy milliók azért alakíthatják át szabadidejüket egy részét munkaidővé, mert tevékenységükre igénye van a gazdaságnak; a közgazdaság kifejezésével: van rá fizetőképes kereslet. A másik, hogy a zömmel mellékmunkák milliárdos nagyságu óra-ráfordításai sem képesek kitölteni a kisárutermelés és a szolgáltatások folytonosan újratermelődő, kisebb-nagyobb vákuumait, s ma már bizonyos, hogy az igényelt teljesítményeket nem remélhetjük a főmunkaidő után végezhető munkák további — akármekkora, még lehetséges volumenű — növekedésétől sem.

A melléktevékenységként végzett munkával, az igényelt mellékjövedelem határáig terjedő kínálattal nem is lehet túljutni a kialakult, immár évtizedek óta tartó helyzeten.

Kézenfekvőnek tűnik: ha a nagy szervezetek tevékenységét át kell alakítani, s ha emiatt ott feleslegessé válnak emberek, mód nyílik a kis-szervezeti szféra ugyancsak régen igényelt fejlesztésére. A két, ma elkülönülő foglalkoztatási probléma — az „ott felesleg — itt hiány” amúgy is csak közösen (lenne) kezelhető, hiszen az átalakulásra kényszerülő nagy szervezetek állapotának, s a kis gazdálkodó szervezetekben a főfoglalkozásúak hiányának közösek a gyökerei. Ráadásul az elérni kívánt cél: a termékszervezet átalakítása, az elavult termékek gyártásának abbahagyása, újak, korszerűek meghonosítása önmagában is feltételezi a szervezeti rendszer átalakítását, a ma „fordított piramis” talpára állítását. (Lásd erről *Schweitzer Iván* szellemes ábráját /23/).

A nagy vállalatok számára érdektelen termékek gyártásának átvételéhez, az új termékek meghonosításához a közreműködő, a részletekben-egészében újítani képes, az új ötleteket kitaláló-kipróbáló — és ebből élő! — kis- és közép méretű szervezetek sokasága kell. *Berend T. Iván* a sikeres nyugat-európai kis országok példájával érvel: nemcsak az egykori nagy húzóágazataikat alakították át gyökeresen, ha kellett, s nem a régiak modernizálásával törtek előre ismét, hanem a bedolgozó, különleges igényeket kielégítő, részegység-gyártó — legfőképpen a szolgáltató — kis- és középüzemek révén. Véleménye szerint számunkra is az új húzóágazat elsősorban a sokféle kistevékenység, a sokféle szolgáltatás (ezek között szellemi szolgáltatások is) és ezek exportja lehet. (Berend T. Iván 2)

Mindehhez közismert az is, hogy minden jól működő gazdaság szervezetrendszerének az egyéni, a családi, néhány személyes műhely, kisebb közösségek sokasága alkotja a talapzatát; megannyi kis piacuk léte, szüntelen törekvésük annak megtartására, fejlesztésére szerves összetevője az egész gazdaság működésének.

A szakértők régtől idézik a fejlett ipari országok kis- és nagyobb szervezeteinek arányait: az egyéni, családi vállalkozások tömegén túl a szervezetek mintegy 80 százaléka kicsi: körülbelül a fele öt-tíz személyes, további 20-30 százaléka pedig 50 foglalkoztatottnál kisebb szervezet.⁵ (Nem teljesen korrekt az összehasonlítás, mert az új típusú szervezetek közé sorolt állami kisvállalatok között is van néhány több száz létszámú, s néhány kisszövetkezet is túllépi a 100 dolgozós határt, az arányokat azonban talán mégis érzékelteti, hogy hazánkban a hagyományos — legalább több száz, de inkább több ezer dolgozós — vállalatok és szövetkezetek a dolgozók több mint 90 százalékát foglalkoztatják.)

S a gazdaságtörténészek is régtől felhívták a figyelmet arra, hogy a kis szervezetek száma, gazdasági szerepe erőteljesen növekszik. (Lásd például *Ránki /16/*). Egy-két évtizede pedig egyértelművé vált, hogy a század második felétől megfordult a korábbi időszak fejlődési trendje: a tömegtermeléssel, s vele a nagy és az óriási szervezetek elszaporodásával szemben a gazdaság új igényei — elsősorban az alkalmazkodó képesség növelésének kényszere — a kis szervezetek minden korábbinál nagyobb tömegét hívta életre. Ma már általánosan

elismert, hogy sok területen a kis szervezetek váltak a szellemi innováció gócaivá, a modern technika alakítóivá, felszívóivá és terjesztőivé. (Lásd például Piore Sabel /15/).

E kis egységek szerepe ma már jóval több, mint a hagyományos, a környék lakóit kiszolgáló ellátás, szolgáltatás, vagy a közreműködés a nagyobb cégek termékeinek előállításában. E szerepkör mellett ma már világszerte e kis egységek sokaságában születik-formálódik a gazdaságok új tevékenységi és termékstruktúrája, műhelyeikben a holnap számtalan technikai újdonsága, megannyi kis piacukon a kereslet és a kínálat új szerkezete. (S mindezzel együtt a kis, helyi közösségek újfajta társadalmi viszonyai is, mint ezt *Simonyi Ágnes*nek az olasz kisvállalkozásokról szóló tanulmánya (21) oly kitűnően példázza.) Mindezt sokan tudják, a gazdaságpolitika alakítói közül is.

Látható és láthatatlan akadályok

Miközben — az előző elemzésekből láthatóan — rengetegen szánnak töredékidőt a mellékmunkával több-kevesebb mellékjövedelmet nyújtó tevékenységekre, mérsékeltten szaporodnak a főfoglalkozásra vállalkozók.

a.) A vállalkozástól visszatartó körülmények

A Munkaügyi Kutatóintézetben a hivatalos statisztikák alapján évről évre összegezzük, hogy mennyi új főfoglalkozású (önálló, tag, alkalmazott) munkahely jött létre a gazdaság úgynevezett kisvállalkozási szektorában. (*Kovács Géza József* /11/, /12/, /13/.) Az elemzések nem tartalmazzák az állami kisvállalatok, s a leányvállalatok adatait, minthogy formaváltásuk nem járt az addig is ott foglalkoztatottak számának érdemleges változásával. A legtöbb új munkahelyet teremtő kisszövetkezeti adatokat pedig csak becsülni lehet, mert annak idején nem tartották külön nyilván a hagyományos szövetkezetekből átalakulókat (azaz, ahol csak a forma változott, de nem hoztak létre új munkahelyeket) s az újonnan alapítottakat. E pontatlanságot is figyelembe véve úgy számolhatunk, hogy a kisszervezetek öt-hat év alatt 160 ezer új munkahelyet teremtettek, mégpedig saját erőből, az állam támogatása nélkül, 160 ezer ember vállalta, hogy gondoskodik saját megélhetéséről, maga — és részben családja — munkalehetőségéről. (A kisiparban csaknem 22 ezer, a kiskereskedelemben — mint erről szó volt — több mint 13 ezer családtag vesz részt a munkában.)

Emellett — a munkahelyteremtés nézőpontjából — messzemenően számításba kell venni az alkalmazotti munkahelyeket is. 1987-ben a számításba vett kis szervezetek több mint 248 ezer tagja és önálló vállalkozója mellett 57 ezer főfoglalkozású alkalmazott dolgozott. 1982 és 1987 között a tagok és az önállóak száma 122 ezerrel gyarapodott, s az alkalmazottaké is több mint 36 ezerrel. Különösen a kisipar alkalmazotti létszáma nőtt dinamikusán az alkalmazotti adó eltörlésének hatására. 1987-ben, egy év alatt, több mint kétszer annyian — 14 ezren — vállaltak munkát a kisiparban, mint az előző öt évben összesen (6400-an). A kisipar alkalmazotti létszáma így is alacsony (1986-ban egy kisiparosra átlagosan 0,3 foglalkoztatott jutott; 1987-ben pedig 0,46.) A kisiparosok zöme változatlanul egyedül, legfeljebb családi segítséggel dolgozik. Ahhoz, hogy az alkalmazottak száma nőhessen, sok és jól prosperáló kisvállalkozás kell.

A kis szervezetek évről évre növekvő mértékben teremtettek új munkahelyeket: 1982-től rendre: 18, 24, 25, 30, 24 ezret, és 1987-ben 37 ezret. Az évenként 20-30-40 ezer új, saját erőből teremtett munkahely azonban így is csak töredéke a kis szervezetek potenciális lehetőségeinek. Régtől köztudott, hogy e kis formákban jóval tágabbak az engedélyezett létszámkeretek, mint azt a fő- és mellékfoglalkozásúak együttesen kihasználják. Az alacsony átlaglétsszámok 1987-ben sem változtak.

Másfelől: alig érzékelhető változás a hagyományos struktúrában: a kis szervezetek a dolgozók alig több, mint tíz százalékát foglalkoztatják; a csaknem 90 százalék a nagy szervezetek munkahelyét féltő, szabadidejében némi mellékessel pénzt kereső dolgozója.

A táblázat számai biztató folyamatot tükröznek. Igaz, hogy a kisvállalkozástól igen sok, töredék-munkaidőben dolgozó fordult el: a személyi jövedelemadó bevezetésekor a mellékfoglalkozású kisiparosok ezrei vonultak ki például a — legális — piacról. Működési engedélyüket azzal adták vissza, hogy nem éri meg szabadidejük feláldozását, ha fő- és mellékjövedelmeiket összeadva adóznak. A főfoglalkozásúak, akik ebből élnek, nem tudják ilyen egy-

A főfoglalkozásúak száma 1987-ben
(ezerben)

Szervezettípus	Főfoglalkozásúak száma 1987-ben (alkalmazott, tag; önálló együtt)	Aránya százalékban	1982—1987-ben létesült új munkahelyek száma
Hagyományos vállalatok, szövetkezetek Kisüzemi formák	3268	88,8	
Ebből:			
kisvállalatok, leányvállalatok	58,9		*
kisszövetkezetek	89,5		45,3**
	148,4		
Társaságok			
Ebből:			
GMK	22,3		22,3
Ipari szövetkezeti szakcsoport	20,3		20,3
Pjt (magánkereskedői pjt-vel együtt)	6,1		6,1
	48,7		48,7
Egyéni			
Ebből:			
kisiparos	122,2		35,1
kiskereskedő	45,3		29,8
	167,5		64,9
Kisszervezetek együtt	364,6	11,2	158,9

*A nagy szervezetekből önállósult kis- és leányvállalatokat nem vettük figyelembe új munkahelyként

**Becsült adat (a hagyományosakból átalakultak nélkül)

szerűen feladni a család létalapját — vagy legalábbis az egyik kereső jövedelmét jelentő — tevékenységet.

Helyükbe azonban jöttek az újak — és még sokan jöhetnének. (Egyébként éppen a mellékállásúakból verbuválódhatna természetes módon az újak évről évre e szektorba lépő tábora.) A visszatartó erő ma talán nem is annyira a régi bizalmatlanság, a félelem attól, hogy újra bizonytalanná válhat a kis- és főként a magánvállalkozások ideológiai megítélése, a politikától kiinduló adminisztratív korlátozása — noha bizonyára még ez is sokak félelme. Most azonban erősebb fék a gazdaság állapota, amelyben gyorsan romolhatnak a kisvállalkozások eddig sem könnyű működési feltételei is; beszűkülhet a létalap: a fizetőképes kereslet. Ez önmagában is elégséges ok lehetne — súlyossá azonban a szociális ellátás elvesztésének kockázata teszi.

E cikk írásának idején még csupán tervezet formájában létezett az egységes vállalkozási adótörvény, amely — az ajánlott változások egyik pontjaként — egységes mértékűvé kívánta tenni a gazdálkodó szervezeteknél a dolgozók társadalombiztosítási költségeit fedező járadékot.

Anélkül, hogy felsorolnám e bonyolult szabályrendszer kivételeit és eltéréseit, csupán az általános elveket ismertetem: mindeddig a nem mezőgazdasági gazdálkodó szervezetek a foglalkoztatottaknak kifizetett bérjellegű költségek 40, a mezőgazdaságban működők 33, a maradványérdekeltségű költségvetési szervek tíz százalékát fizették társadalombiztosítási járulék címén. Ezt — az adósemlegesség vitathatatlanul helyes elve jegyében — egységesen legalább 40 százalékban kívánták meghatározni.

A biztosítás — indokolt — kötelezettsége a magánszektorban működőknek is. A járulék mértékét többször emelték. Látszólag igazságosan: az egy főre jutó társadalombiztosítási költségek számított arányában, bár az érte járó juttatás mindig kevesebb volt, mint amennyi az állami munkahelyek dolgozóit megillette. 1988-ban az önállóak (kisiparosok, magánkereskedők, a nem jogi személyiségű társaságok főállású tagjai) s a korábban kedvezményezett kisszövetkezetek is az előző évben elért évi 36-240 ezer forintos (havi 3-20 ezer forint) jövedelem után 40 százalékos (havi 1 200-8 000 forint) járulékot fizetnek — formálisan igazságosan, a többiekkel azonos nagyságban.

Csakhogy míg a szocialista szektor dolgozója nem is tudja, hogy munkahelye mennyit fizet be társadalombiztosítási járulékaként, s ebben az értelemben ténylegesen ingyenes számára az egészségi ellátás, a szociális juttatás, addig az önállóaknak mindezt saját jövedelmükből kell fizetniök, s így sem illetik meg őket a munkaviszonyban állókkal azonos jogok. A legnagyobb kockázatot azonban az jelenti, hogy betegség, tartós keresőképtelenség esetén — ha nem tudja teljesíteni üzleti kötelezettségeit — az önállósult dolgozó elvesztheti vevőkörét, egész létalapját. Ezért az önállósulás súlyos bizonytalanságot jelent.

Nem ismerem pontosan azokat a körülményeket, amelyek közepette évtizedekkel ezelőtt kialakult a mostanig érvényes társadalombiztosítási rendszer. Nem tudom, annak idején milyen érvekkel kötötték a jogosultságot a munkaviszonyhoz — „aki nem dolgozik, ne is egyék” szigorú elvét kiterjesztve úgy, hogy aki nem dolgozott, annak nem járt orvosi ellátás, szülési szabadság, családi pótlék sem. Gyanítható azonban, hogy e milliók számára valóban szociális vívmány egyúttal eszköze lett az erőltetett iparosításnak, a kis magánszféra felszámolásának, a nagyvállalatok munkaerő-ellátásának. — S bár az 1970-es évek közepétől állampolgári jogon vehető igénybe az orvosi ellátás, több szociális kedvezményre továbbra is csak a munkaviszony igazolása jogosít. Talán az új — a cikk írásakor még ugyancsak tevezet formájában létező — társadalombiztosítási elképzelések módosítják a régi elveket, s lehetővé teszik a több fokozatú (ennek megfelelően juttatásokkal járó) biztosítást. Ez nem oldja meg az önállósulás alapvető kockázatát, de nem is kötelezne a jövedelem 40 százalékának befizetésére.

Mindenesetre ma — csakúgy, mint évek óta — ez talán a legfontosabb oka annak, hogy a biztatások ellenére miért nem adják fel munkahelyüket, miért nem vállalják bátrabban az önállósulást a szocialista szektorban dolgozók. S amíg a szociális biztonság a munkaviszony függvénye, addig félő, hogy a munka nélkül maradók is inkább választják a jogosultságot fenntartó munkanélküli segílyt, mint az önállóságot.

Ma ezt a régtől létező visszatartó erőt csak tovább növeli, hogy mind drágábbak az önállósulás tárgyi feltételei, különösen a műhelynek, az üzletnek alkalmas helyiségek. Sokféle tevékenységhez nem kell több, mint némi szerszámértékű eszköz, s nem kell műhely sem. (Nem véletlen például, hogy néhány éve olyan népszerűvé vált a személyszállító kisi-paros szakma — ehhez tőkeként elég volt a család gépkocsija.) De akinek például műhely kellene, az többnyire csak keservesen, aránytalanul drágán juthat hozzá, vagy sehogy. A valahai kis üzlethelyiségek, műhelyek léteznek ugyan; de már régen lakásokká, raktárakká alakultak, ezért a kínálat szűkös. Most — különösen a fővárosban — kapualji butikok is csak százezres, üzlethelyiségek milliós összegekért kaphatók. (A Figyelő írta: „A Skála Budapest Áruházban például 500-760 Ft-ot kérnek naponta(!) egyetlen négyzetméter területért a maszekoktól, ami havonta 200-300 ezer forint körüli bérleti díjat jelent”. (Sebők /20/). Ilyen összegeket csak kevesen tudnak mozgósítani s havonta meg is keresni. S a korlátozott kínálat miatt amúgy is drága helyiségek árait mind feljebb hajtja az inflációval óhatatlanul együttjáró spekuláció, mint minden, a pénz értékét megőrző ingatlan esetében.

Ezért, bár a szocialista szektorbeli munkahelyet is veszély fenyegetheti, az önállósulást ma azok sem látják kiútnak, akiknek erre szakmájuk, képességük módot adna. Az egyéni aktivitás, kezdeményezés helyett mindenki inkább megpróbálja kivárni sorsának alakulását, s a megoldást is valami tőle független erőtől reméli: az állam új munkahelyeket teremtő akcióitól, az átképzés lehetőségétől vagy legalábbis a szerény megélhetést nyújtó munkanélküli segílytől. Tulajdonképpen többé-kevésbé erre vonatkoznak az ígérek is — az állami akciók leginkább ilyen (egyébként szükséges) támogató- és segílyprogramokban körvonalazódnak.

b.) Az irányító szervek érdekei

A szakfolyóiratokban hónapról-hónapra újabb elemzések próbálják megértetni, megmagyarázni, hogy az eddigi, fontosnak gondolt reformlépések miért sikerülnek csak félig, vagy sehogy. Számomra a magyarázat az irányító apparátusok változatlan helyzetében, feladataiban gyökerező objektív érdekeik változatlanságában rejlik. Amíg az a feladatunk — a központtól kapott funkcióinknak megfelelően —, hogy a gazdasági tevékenységet (akárcsak indirekt módon is) irányítsák, amíg felelősek az export növeléséért, az import csökkentéséért, a kifizethető bérek meghatározásáért, addig *saját* feladataik teljesítése érdekében akarat-

lanul is ragaszkodnak az irányítás adott, nagy szervezeteken alapuló rendszeréhez is. S ebben a szervezetrendszerben minden új törekvés, részleges változás előbb-utóbb óhatatlanul visszarendeződik a régi kerékvágásba. Ez a folyamat úgyszólván minden reformlépésnél nyomon követhető, a három ipari tárca összevonásától, a bankrendszer decentralizálásának mérsékelt hatásától az új vállalatirányítási formák funkciótlanóságán, a csődtörvény végrehajthatatlanságán át a gazdasági szervezetrendszer megváltoztatási kísérletének roppant szerény eredményéig.

Itt csak az utóbbival foglalkozom. A közelmúltban már több tanulmány is megállapította, hogy a nagy gazdálkodó szervezetek decentralizálására vonatkozó gazdaságpolitikai elhatározás gyorsan holtpontra jutott. Az okokat Voszka (29) és Vince (28) egybehangzóan értékeli. Kétségtelen, hogy az évtizedek során mind nagyobbá szervezett, s így működő szervezeteket, s vele kapcsolati rendszereiket roppant nehéz szétbontani, s újjászervezésük zavarait elviselni. Az igazi probléma azonban a gazdaságirányítás adott rendszerében rejlik. Az irányításnak van szüksége a minél nagyobb, s így egyszerűbben irányítható és könnyebben ellenőrizhető egységekre. Nemcsak a nagy szervezetek érdeke az — amíg a központi forrásokból részesülhetnek —, hogy „nagyok és erősek” maradjanak, hanem irányítóinak is.

Létük egyaránt az adott irányítási rendszer szerves része: a gazdaság működéséért felelős irányító apparátusok és a nagy szervezetek kölcsönösen feltételezik egymást. A nagy monopolhelyzetű gazdálkodók helyébe lépő sok száz vagy sok ezer kisebb egység már nem irányítható a megszokott módon, egyedi tárgyalásokkal, alkukkal, megállapodásokkal — minél több a gazdálkodó, együttműködésük annál inkább igényli a piaci automatizmusokat. A nagy szervezetek megszüntetése a központi irányítás egész jelenlegi szervezeti rendszerét tenné feleslegessé. Osztom azok véleményét, akik szerint a szervezeti decentralizálás elsősorban azért rekedt meg, mert a központi irányító szervezetek nem tehetik kérdésessé a saját létüket és a saját funkcióikat.

A kérdés másik oldala a kis szervezetek tömeges megjelenésének ugyancsak deklarált igénye. Ebben azok a funkcionális irányító szervezetek tettek lépéseket, amelyek akkor is fontosak maradnak, ha megváltozik a gazdaság egész szervezeti struktúrája. A többiek a kis szervezetek ügyében inkább csak közömbösek, számukra az a fontosabb, hogy megmaradjanak a nagyok.

Mindezen túl az irányító apparátusokban — a funkciók megosztása és elhatárolása következtében is — általában mások foglalkoznak a „nagyokkal” és a „kicsikkel”. Ennek következtében válhat számtalan vonatkozásban elkülönülő problémává az ipar, a mezőgazdaság és a szolgáltatások szférája, a nagy- és kis szervezetek helyzete; a társadalombiztosítási járulék és a munkanélküliség gondjait enyhíteni hivatott eszközrendszer, a szerkezetváltás és a gazdaság szervezetrendszere stb. Mindezt — a funkciókat védő, azokkal elfoglalt apparátusok felett — csak erős és tudatos gazdaságpolitika foghatja egységbe.

c.) A magántevékenységek társadalmi megítélése

Magyarországon a második világháborút megelőzően tulajdonképpen a gyáripar meghatározó hányada is „kicsinek” volt tekinthető. 1938-ban csak az iparban 3990, legalább húsz munkást foglalkoztató önálló üzem működött. (A hivatalos gyáripari statisztikák szerint gyárnak számított minden, legalább húsz munkást foglalkoztató ipari üzem.) A csaknem 4000 üzem fele (2089) legfeljebb húsz munkást foglalkoztatott, további 897 üzem 21-50-et, 419 üzem pedig 51-100-at. Azaz, a csaknem 4000 üzemből 3400 létszáma legfeljebb 100 volt. (Rézler /19/). Az ipar — jellegzetesen kis — egységeit a húsz dolgozónál kevesebbet foglalkoztató műhelyek, s a kézművesek sokasága egészítette ki. 1938-ban a hivatalos statisztikák 217 ezer kisiparost és nagyszámú kiskereskedőt tartottak nyilván.

1946 után — a hatalomban bekövetkezett változásoknak alárendelten — néhány év alatt gyökeresen átalakult a gazdaság egész szervezetrendszere. A sokezer kicsiből megszerveződtek a nagyok, s a még nagyobbak. E jól ismert történelmi folyamatban a kis szervezetek gazdasági szerepe leértékelődött; ezt elfedte a mintának tekintett séma, a tulajdonformák ideológikus értékeken alapuló minősítése és rangsorolása, s vele a tevékenységei, méretei, tőkeereje miatt is szükségképpen és tradicionálisan magántulajdonú kis egységek „kiegészítő, másodlagos” gazdasági szerepkörbe utalása.

S bár a gazdaság működési zavarai Magyarországon már az 1950-es évek elején, szinte az új szervezeti- és tulajdonformák létrejöttével egy időben kikényszerítettek változásokat (például 1953-1954-ben, majd 1956-1957-ben a kisipari létszám növelését, később a mezőgazdaságban a háztáji engedélyezését, a kereskedelemben a „gebint” stb.) s az 1980-as évek kezdetétől már egyértelműek a törekvések a kis szervezetek visszahonosítására, mindössze egy-másfél éve, hogy először láttam olyan pártokumentumot, amelyben nem „kiegészítő, másodlagos” szerepkörük, hanem gazdasági egyenlőségük hangsúlyozódott. Ez az egyenrangúsítás (a néhány éve még egyértelműen felsőbbrendűnek tekintett állami, s az ugyancsak „fejlettebb” tulajdonformának minősülő szövetkezetekkel) terjed ugyan, de még távolról sem általános; ott van a három szektor szabályozásának, kezelésének konzerválódott különbségeiben, s fel-felbukkan a ma gyakorlatában. A társadalom — évtizedek magántulajdon-ellenessége után — még távolról sem barátkozott meg azzal a gondolattal, hogy a kisméretű szervezetek termelő eszközeinek célszerű tulajdonformája az egyéni-családi és társult (társasági, szövetkezeti) tulajdon, bár ezt tanúsítja minden, nemzetközi és hazai tapasztalat.

A társasági törvény elfogadása — az ajánlott új szervezeti formák sokaságával — talán gyorsabban segít felszámolni az előítéleteket, a sztereotip véleményeket. Meggyőződésem, hogy a társadalmi értékrend régi és új ütköztetéseinek feloldását megkönnyíti a nyilvánvaló egyéni és közös érdek: ha nem is mindenki, de sokak számára a munkanélküliség helyébe lépő önállóság alternatívája, a gazdaság valamennyiünk számára eredményesebb működése.

Céltudatos programmal

Az „ott felesleg — itt hiány” szembesítésében egyelőre inkább a felismeréseknél, s nem a tetteknel tartunk.

Az önálló egzisztencia-teremtés ösztönzése, a szocialista szektorhoz kötő erők — az anyagi- és szociális biztonság elvesztése félelmének — ellentételezésére még alig történt valami. Néhány hónapja ugyan megnőtt a hivatalos szervek érdeklődése az önálló munkahely-teremtés lehetőségei — mint a munkanélküliséget kezelni hivatott egyik eszköz — iránt is, s már gyűjtik a javaslatokat, mivel lehetne ezt ösztönözni. (Az önállósulási támogatás kiterjesztésének lehetőségéről a három érintett megye féléves tapasztalatai alapján az év végén döntenek majd.)

A mai törekvések — bármilyen fontosak — óhatatlanul szűk körűek, hiszen az elsődleges cél a munkanélküliség enyhítése, aminek legfeljebb következménye a gazdaság szervezetrendszerének valamelyes változása. Holott a kérdés éppen fordított, a gazdasági szervezetrendszer, a foglalkoztatás egész struktúrája kíván változást — s akkor egészen másként vetődik fel a munkanélküliség problémája is.

Erre azonban még felkészületlen mind a társadalom, mind a gazdaság. Az utóbbira egy helyi, de jellemző példa: a hivatalos szervek nagy erőfeszítéseket tesznek a borsodi iparvidéken a nagy vállalatoktól elbocsátottak elhelyezésre. Eközben — a Népszabadság tudósítása szerint — Miskolcon a Vasvill Kereskedelmi Vállalat, hazai gyártmányok hiányában, Ausztriából vásárolt ást, kapát, kaszát. „...hiánycikk a hazai gyártású ást, kapa, kasza, sarló, gereblye, sőt kisebb hiánnyal számolhatnak a Borsodnádaszi Lemezgyár lapátjaiból is. Az előbb említett termékeknél az idén nem is számíthatnak szállításra”. A vállalat még számtalan cikk hiányával küzd — a többnyire nagyvállalati szállítóktól megrendeléseit töredékét kapja. (Egerszegi /5/). A hiányzó csaptelepeket valószínűleg nem, de az építkezésnél használt összekötő-idomok, a könyökcsövek, a csavarok, s a kapák-kaszák gyártását esetleg éppen a helyi kereskedelem szervezhette volna meg; a potenciális vállalkozókat segítő előleggel, a gyárakban kihasználatlanul álló gépek, anyagok beszerzésével stb. Tudom, hogy ez viszonyaink közepette szinte abszurd igénynek tűnhet, — hiszen a kereskedelmet rég leszoktatta a termelés-szervezésről a központi tervezés, a helyi hatóságokat a gondok helyi megoldásáról a központi gondoskodás — pedig éppen erre lenne szükség.

Valahogy ezt kellene újra megtanulni. Az ösztönzéshez nem hiányozhatnak a céltudatos központi, állami akciók: a munkanélküli segély néhány évi összegének átadása kezdési tőkeként, a különféle adókedvezmények. De a legfőbb állami, gazdaságpolitikai ösztönzés a

magántulajdon terjedésének félelmét felváltó aktív támogatás, a lehető legteljesebb feltételrendszer megteremtése ahhoz, hogy meginduljanak a gazdaság nemcsak termék, hanem szervezeti és foglalkoztatási struktúráját is modernizáló folyamatok. Ehhez azonban a gazdaság egész jelenlegi szervezetrendszerének — régtől sürgetett, régtől programba vett gyökeres átalakulásával vezet csak út.

HIVATKOZÁSOK

- 1.) Aktuális foglalkoztatáspolitikai problémák és főbb kutatási feladatok. Témavezető *Frey Mária* Munkaügyi Kutatóintézet, 1988. március Sokszorosítva.
- 2.) *Berend T. Iván*: Adalék a szerkezetátalakítási útkereséshez. A nyugat-európai kis országok példája. Figyelő, 1988. jún. 30.
- 3.) Beszámoló az ipari szövetkezetek 1987. évi gazdasági fejlődéséről. (OKISZ közgazdasági főosztály, 1988. május.
- 4.) *Buza Márton* előadása a Kihívások — válaszok — szerkezetátalakítás — foglalkoztatás című, nemzetközi tudományos konferencián. Népszabadság, 1988. június 27.
- 5.) *Egerszegi Csaba*: Vas-műszaki kereskedelem Hiánycikkek, árak, elképzelések. Népszabadság, 1988. február 5.
- 6.) *Ferge Zsuzsa*: Gazdasági reform, szociálpolitika és legitimáció. Valóság, 1986. 10. szám.
- 7.) *Ferge Zsuzsa*: Teljes foglalkoztatás — foglalkoztatáspolitikai — munkanélküliség. Valóság, 1988. 6. szám.
- 8.) *Gábor R. István—Galasi Péter*: A második gazdaság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981.
- 9.) *Gábor R. István*: Második gazdaság: a magyar tapasztalatok általánosíthatónak tűnő tanulságai. Valóság, 1985. 2. szám.
- 10.) Időfelhasználás a mezőgazdasági kistermelésben I. A háztáji és kisegítő gazdasággal rendelkező háztartások adatai. Központi Statisztikai Hivatal, 1984.
- 11.) *Kovács Géza József*: A legális magánszektor munkahelyteremtő képessége 1981-85-ben. Munkaügyi Kutatóintézet, 1986. Tervgazdasági Fórum, 1988. 1. szám.
- 12.) *Kovács Géza József*: A kis szervezetek szerepe a munkahelyteremtésben 1982-1986. Munkaügyi Kutatóintézet, 1987. Kereskedelmi Szemle, 1988. 6. szám.
- 13.) *Kovács Géza József*: A kis szervezetek szerepe a munkahelyteremtésben 1982-1987. Munkaügyi Kutatóintézet, 1988.
- 14.) *Máté Katalin*: Ipartelep és vállalati koncentráció a feldolgozóiparban. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1984 Kéziratban.
- 15.) *Piore, M. J. — Sabel, C. F.*: The second industrial divide Basic Books, Inc. New York, 1984.
- 16.) *Ránki György*: A kisipar szerepe a magyar kapitalista fejlődésben. Történelmi Szemle, 1964. 2. szám.
- 17.) *Révész Gábor*: Gazdaságunk közvetlenül piaci szektorának kiterjedéséről és működéséről. Gazdaság, 1985. 4. szám.
- 18.) *Révész Gábor*: Munkaerőpiac az 1980-as években Magyarországon. Gazdaság, 1986. 3. szám.
- 19.) *Rézler Gyula* (szerk.) Magyar gyáripari munkásság. A Magyar Közgazdasági Társaság Kiadványa, 1940.
- 20.) *Sebők Emília*: Butikosok, kocsmárosok. Figyelő, 1988. január 9.
- 21.) *Simonyi Ágnes*: Nagyvállalatok alkalmazkodása, rugalmas kisvállalkozások Olaszországban. Kandidátusi értekezés, 1987.
- 22.) *Sütő Dezső*: Kisvállalkozások. Átrendeződés. Figyelő, 1988. június 23.
- 23.) *Schweitzer Iván*: A vállalatnagyság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1982.
- 24.) *Timár János*: Foglalkoztatáspolitikai a munkanélküliség küszöbén — Lappangási idő. Figyelő, 1988. június 16.
- 25.) *Timár János*: Idő és munkaidő. Doktori értekezés, 1987. szeptember 244-250. oldal.
- 26.) Tájékoztató a vállalatok 1988. évi munkaerő-gazdálkodási szándékáról. Munkaügyi Információs Központ, 1988. április.
- 27.) Vállalati vélemények a vgmek-ek helyzetéről. Munkaügyi Kutatóintézet, 1988. május.
- 28.) *Vincze Péter*: Szervezeti decentralizálások a magyar iparban a nyolcvanas években. Konjunktúra és Piackutató Intézet, 1986.
- 29.) *Voszka Éva*: Átszervezés, kampány, reform. Gazdaság, 1986. 4. szám.

TERÉZ LAKY (Economist):

The job-creativity of the economy

Although demand for labour still exceeds supply in Hungary, amidst the recession the number of people searching for jobs increases every month. It also emerges from official documents that society has to resign, sooner or later, to the new situation menacing almost every group as a necessary consequence of economic transformation.

In the opinion of the author, even if the transformation abolishes existing jobs and there also will be people who do not get a job, the perspective of mass unemployment can only be a mistaken narrow assumption in present-day Hungary. As a matter of fact, shortage of commodities and services is lasting and on the increase, and the network of small organizations (individual, family etc.) who would constitute a network of small markets and offer them large-scale is still missing. Without them the economy can only poorly vegetate. The sphere of small organizations is obsolete today and most of those active here work part-time, in their free time.

Since 1982 the small organizations have created tens of thousands of new workplaces each year. But most of the employees in the socialist sector dare not become independent (self-employed) even if their jobs are endangered. The article analyses the conditions which would make self-employment a realistic and attractive alternative for individuals. This would significantly mitigate the social problem of unemployment and bring about at the same time the organizational foundations of rejuvenating and viable economy.

ТЕРЕЗ ЛАКИ (заведующий отделом Института исследований труда):

Положение мелких организаций

Хотя спрос на рабочую силу в Венгрии пока превышает предложение, в условиях спада количество ищущих работу растет из месяца в месяц. Из официальных документов также видно, что общество рано или поздно должно смириться с этим, касающимся всех слоев положением как необходимым последствием хозяйственных преобразований.

Хотя перестройка и ликвидирует имеющиеся рабочие места и будут оставшиеся без работы, перспектива массовой безработицы, по мнению автора, является ошибочным и свидетельствующим об узком подходе предложением. Ведь в экономике существует прочный и возрастающий дефицит товаров и услуг и до сегодняшнего дня отсутствует тонкая сеть множества небольших рынков предлагающих их мелких организаций, семейных, индивидуальных, с небольшим количеством работников, без чего вся экономика обречена на прозябание. Сфера мелких организаций сегодня несовременно мала и большинство работающих в ней делают это за счет свободного времени в качестве дополнительного занятия.

С 1982 г. небольшие организации из года в год создали десятки тысяч рабочих мест. Однако множество работников, занятых в организациях социалистического сектора, сегодня не решаются пойти на самостоятельность даже если их место работы встанет под угрозу. В статье анализируются те условия, которые могут сделать самостоятельность реальной – и привлекательной – альтернативой для людей. Это могло бы значительно смягчить общественную проблему безработицы и одновременно создать организационную основу обновляющейся, жизнеспособной экономики.

GAZDASÁG

A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI TÁRSASÁG
GAZDASÁGPOLITIKAI FOLYÓIRATA

XXII. évf.
1988.
3. szám

Gazdaság

A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A szerkesztőbizottság elnöke

CSIKÓS-NAGY BÉLA

Főszerkesztő

VARGA GYÖRGY

A szerkesztőbizottság tagjai:

Antalóczy Albert, Bakó Ede, Becsky Róbert (felelős szerkesztő), Bélyácz Iván, Bognár József, Csendes Béla, Drecin József, Ferge Zsuzsa, Földi Tamás, Garamvölgyi Károly, Gyuricza László, Hetényi István, Juhár Zoltán, Kolosi Tamás, Kollarik István, Lengyel László, Márton János, Nyers József, Pulai Miklós, Romány Pál, Szikszay Béla, Tarafás Imre, Tardos Márton, Tatai Ilona, Timár Mátyás.

A szerkesztésben részt vesz: Kardos Péter (gazdaságpolitika), Kóvári György (elméleti rovat), Rókás Sándor (tördelőszerkesztő).